

A SZOBOR

VARGA ZOLTÁN

Az eladó házban lényegében nem csalódtál. Belül alapjában véve olyan volt, amilyennek külseje után ítélted; csak kint a kertben lepódtél meg egy küssé.

— És ez? — kérdezted hangodban némi meghökkenéssel, amikor, miután előzőleg már megszemléltél minden szobát és mellékhelyiséget, s bepillantottál minden sarokba, az elvadult, őserdőszerű kertben megálltál az ormótlan, részben búbos kemencére, részben buddhista sztupára emlékeztető, mállott téglákból kontáruul épített csúnya, tömzsi oszlop előtt. — Hát ez ugyan mire szolgál?

A melletted álló özvegy bizonytalan pillantást vetett rád; szemében a becsapatástól rettegő üzletfél bizalmatlansága keveredett a rég lakott ház elvesztése feletti fájdalommal. Egy pillanatra beléd is bizalmatlanság nyilallott: mintha megérezted volna, hogy az oszlop, vagy inkább csak esetlenül magasra tornyozott, alaktalan téglakupac, valami megfejt-hetetlen titkot rejteget; de hogy valójában mi rejlik mögötte, azt persze nem sejtetheted.

Az özvegy csak rövidebb tétovázás után válaszolt; hangja kezdettől fogva olyan volt, mintha akarata ellenére valami számára kínos témát lenne kénytelen érinteni: — Ó, tulajdonképpen semmire... Még szegény boldogult férjem építette. Saját kezűleg. Valóságos ezermester volt, üres óráiban szívesen barkácsolt. Minden szükséges munkát maga végzett a ház körül...

— De hát bizonyára nem ok nélkül állította ide. Valami célja csak volt vele?

Az özvegy zavartan verte össze két párnás kezét, mintha tenyere lisztes lett volna. Amióta a házat nézegetted és a lehetséges vásárlásról tárgyaltál, többször megfigyelted már ezt a beidegzett, teljesen céltalan mozdulatot. — Tetszik tudni, az úgy volt — kezdte el magyarázni aztán küssé ijedt hangon, mintha attól tartana, felelősségre vonják —, hogy itt befalaztunk valamit. Valamit, amit mindenképpen el kellett tüntetnünk...

— És mi volt az, ha szabad kérdezni? — Hangodban egy kis türelmetlenség rezdült; aztán tréfásan tetted hozzá: — Csak nem valami kincs? Vagy éppen holtest? De ha ilyesmiről lenne szó, azt kétségtelenül egyszerűbb lett volna elásni.

Az özvegy felvillanyozott szörnyülködésében vitathatatlanul volt egy kis öntetszelgő kacérság is: — Jaj, istenem, hová gondol? Csak éppen egy szobrot falasztunk be.

— Egy szobrot?

— Igen.

— Befalaszták?

— Be... Tetszik tudni, sem én, sem szegény boldogult férjem nem bírtuk látni. Olyan ocsmány volt... Ha csak ránéztünk, rögtön futkározni kezdett a hideg a hátunkon.

— Értem — bólogattál. — És ezért befalaszták, hogy ne lássák... De mért nem távolították el inkább?

Az özvegy először felsóhajtott, de aztán annak tudatában, hogy valami rendkívül érdekes és meglepő dolgot mondhat, váratlan elevenség-gel világosított fel: — Próbáltuk, de hiába. Szegény férjemmel sokat kínlódtunk, de sehogy sem sikerült. Valami rendkívül súlyos és kemény anyagból készült, sem összetörni, sem elmozdítani nem tudtuk. Nem maradt más hátra, minthogy befalazzuk... Mert mondom, képtelenek voltunk elviselni. Förtelmes egy darab...

Az utolsó szavaknál az özvegy válla kissé összerándult; megborzongott, mintha a hideg rázta volna. Meghökkenve néztél számodra megmagyarázhatatlan felindulástól kerekre nyílt szemébe. Nemigen hitted, amit mond; izgalmát kissé mulatságosnak találtad: — De hát miféle szobor lehet ez? Mit ábrázol tulajdonképpen?

Az özvegy most még inkább zavartnak látszott: — Hát, hogy is mondjam csak?... Valami ülő alakot... Olyan... ki sem tudom mondani, milyen... De kérem, ne kényszerítsen rá, hogy leírjam, mert ha csak rá gondolkodom...

— De hogy került ide? Ki állította fel? És kinek a műve?

Az özvegy terjedelmes, ernyedtt húsú alakja elfordult az oszloptól, és téged is maga után vonva, lassan vissza a ház felé indult: — Tetszik tudni, ez a ház valaha egy szobrász tulajdona volt. Az készítette és állította fel. Azt mondják, nagyon zárkózott volt és embergyűlölő. Senkit sem bocsátott a házba... Mi különben nem ismertük. A házat az örökösöitől vettük meg...

Érdeklődte a szobrász neve után, de mint vártad is, az özvegy nem tudta megmondani, aztán látva, hogy képtelen vagy bármilyen érdelemleges felvilágosítást kapni tőle, abba is hagyta a kérdezősködést. Lényegében jelentéktelen dolognak tartotta az egészet, ami semmiképpen sem befolyásolhatja szándékodat, hogy megvedd a házat, amely igényeidnek mindenben megfelelt.

A házvétellel régi álmod teljesült. Régóta ábrándoztál ilyen ódon, a város szélén, tágas kert közepén álló, villaszerű, de némi nagyozással talán kastélynak is nevezhető házról, ahol, ha úgy kívánod, kedvedre elzárkózhatsz a külvilágtól, hogy kizárólag a munkába temetkezhess, s mikor legutolsó könyved nem várt nemzetközi sikere után olyan helyzetbe kerültél, hogy álmod megszűnt csak álom lenni, nagyon örültél, amikor megtudtad, hogy a ház, amelyet mindenekelőtt kinéztél magadnak, valóban eladó. Ügyszólván alku nélkül megadtad érte a kívánt összeget; siettél, nehogy megelőzzön valaki.

Az értelmetlenül magasba meredő vaskos, formátlan téglaoszlop csak később vonta magára újra figyelmedet, miután már beköltöztél a házba. Természetesen eszed ágában sem volt érintetlenül hagyni: rútnak és izléstelennek találtad, úgy érezted, teljesen tönkreteszi a kert hatását, sőt nem utolsósorban azt is zavarónak érezted, hogy látogatóidnak nyilván képtelen lennél megmagyarázni rendeltetését. De a téglalburkolat mögött rejtőző szobor is érdekelt, s az özvegy véleményét, miszerint a szobor ocsmány és elviselhetetlen, egyáltalán nem vetted komolyan. Sokkal valószínűbbnek tartottad, hogy inkább az özvegy és boldogult férje izlésével van baj, sőt talán nagyon is szép szoborról van szó, értékes műalkotásról, esetleg többé-kevésbé pornográf műről, vagy csupán olyanról, amelyet az özvegy és férje ilyennek érzett, s merő álszeméremből volt képtelen elviselni. Úgy vélted, ha csupán ilyesmiről lenne szó, ez nem zavarna túlságosan, azt az állítást pedig, hogy a szobrot lehetetlen elmozdítani helyéről, képtelen ostobaságnak gondoltad, s ezért határozottan meg voltál győződve róla, hogy amennyiben a szobor valóban izléstelennek és értéktelennek bizonyul, bármikor eltávolíthatod a kertből.

Időnként, változatosság kedvéért szívesen végeztél testi munkát, s ezért a téglafal lebontásához magad fogtál hozzá. Izgatott várakozással telten láttál munkához, s miközben csákányod feszegetése nyomán viszonylag könnyen egyik téglát a másik után vált le, egyre az az elképzelés tartott fogva, hátha valóban abban a szerencsében lesz részed, hogy a házzal együtt, tulajdonképpen ingyen, egy eddig ismeretlen, rendkívül értékes művészi alkotás birtokába is jutottál, s ezzel még annak dicsősége is megadatott számodra, hogy a szóban forgó művet te tárd az ámuló világ szeme elé. De mikor, burkából lassan kibomolva, napvilágra került, végül is tanácstalanul meredtél rá. Magad sem tudtad, mit gondolj róla.

Az alacsony talapzaton nyugvó, mintegy három méter magas, látszatra bronzszobor ülő alakot ábrázolt; szimmetrikusan felépített, merev tartású alakja az egyiptomi fáraósobrokra emlékeztetett. Az elnagyolt test nem volt különösebben érdekes, a fej viszont annál inkább megdöbbenítő, sőt visszariasztó hatást tett rád: félreismerhetetlenül egy idióta feje volt. Az idéltlen formájú vízfej alig néhány centiméternyire zsugorított csapott homloka alól hatalmas, düledt békaszemek meredtek rád, melyeket, korunkban szokatlan technikával, idegen színes anyagok (megítélésed szerint fehér, ereszten barnás és a pupilla helyén fekete márvány) beillesztésével tett riasztóan elevenné, azaz döbbenetesen bárgyúvá a művész, majd lejjebb az arc tömpe, majomszerűen széles cimpájú orrban és hatalmas lófogakat kivillantó, máléra tátott, s mégis önelégülten vigyorgó szájból folytatódott; ernyedten alácsüngő vastag ajkán még mintha a nyál is csorgott volna. Legalábbis te így érezted, miközben a szinte sértően bárgyú arcot nézted; sőt még mintha valami rekedt, csuklásokkal és bőfögéssel kevert, diadalmas röhögést is hallottál volna. De minden hülyesége ellenére az arc még egyfajta gyermeteg kegyetlenséget és együgyű ravaszságot sem nélkülözött, amely vonásait később különösen gyűlöletesnek találtad, sőt furcsa módon még egyfajta méltóság és ünnepélyesség sem hiányzott belőle. Mintegy ennek fokozására, fejét valami, leginkább a meséskönyvek királyainak koronájára emlékeztető fejdísz is ékesítette. Lenn a talapzaton világosan olvasható, szabályosan vésett betűkkel állt: A LEGYŐZHETETLEN.

Egészében véve egy hülye és hülyeségében veszedelmes uralkodó szobornak hatott. Kezdetben nem alakult ki benned határozott vélemény róla: érzéseid, melyeket nézése kiváltott, percről percre változóak, egymás ellentétéibe átcsapók voltak. Mint alkotást rendkívül érdekesnek és kifejezőnek találtad, de ha ránéztél, egyik pillanatban kacagni lett volna kedved, a másikban viszont mintha valami heves, sértődött harag fogott volna el: ilyenkor úgy érezted, tiltakoznod kell valami ellen, cáfolnod kell valamit, anélkül, hogy pontosan tudnád, mi is lehetne az. Legjobban talán a „legyőzhetetlen” szó háborított fel, kihívónak, sőt az egész emberi nemre sértőnek érezted, bár ez az érzésed sem volt teljesen állandó: gyakran nagyon is találónak vélted a szobor címét, amely mintegy aláhúzva, félreérthetetlené teszi mondanivalóját. Egymással felelő érzéseidnek megfelelően, így egyelőre nem is tudtad, milyen sorst szánj a szobornak, s aszerint, milyen hangulatban voltál éppen, néha úgy érezted, nagyon is a kert díszeré válik, sőt különös véletlen folytán még néhány ironikus hangvételi írásoddal is összhangban van, tehát kifejezetten illik hozzád, néha pedig az a meggyőződésed erősödött meg, nemegyszer szinte a belső parancs szintjéig, hogy az özvegynek és boldogult férjének nagyon is igaza volt: a szobor valóban ocsmány, s így a legrövidebb időn belül el kell távolítanod, sőt a leghelyesebb talán az lenne, ha teljesen megsemmisítenéd. Úgy vélted azonban, helytelen lenne, ha e kérdésben pillanatnyi hangulatodtól vezérelve, egyedül döntenél. Szeretted volna megismerni a hatást, melyet a szobor másokra, elsősorban hozzáértő ismerőseidre gyakorol.

Kellemes meglepetésedre, sőt nem kis megkönnyebbülésedre a szobor művészetkedvelő ismerőseid körében általános tetszésre talált. Barátaid lelkesen beszéltek róla.

— Rég nyugözött le ennyire valami — mondta hosszas, láthatólag döbönt szemlélődés után, benyomásaitól észrevehetően fáradtan egy tekintélyes műkritikus barátod, akinek először megmutattad. — Elmélyült, sűrített szimbólum, rendkívül eredeti és kifejező. Könyörtelen és ezért nagyszerű. Metsző, mint egy élesre fent kés. Talán különösnek találod, de mindenekelőtt ezért tetszik.

— Nem... nem csodálkozom. Azt hiszem tökéletesen értelek — válaszoltad. — Csak... Nem gondolod, hogy kissé talán túlságosan is kegyetlen és cinikus? — kérdezted aztán kissé aggályoskodva.

Barátod sóhajtott, zsebkendőjével megtörölte homlokát, aztán vállat vont, és mint aki a valóság kérlelhetetlen tényei ellen semmit sem tehet, mentegetőzve elmosolyodott: — Hja, öregem, ahol szellem van, ott cinizmus is van. És ez a valóság bűne. A cinizmus csak adekvát reagálás a valóságra. Vagyis az alkotó szellem csak azt adja, amit a valóság kivált belőle.

— De néha mégis túl sértőnek érzem — vetted ellen egy kicsit talán azért is, hogy barátodat további véleménynyilvánításra késztesd. — És talán igaztalannak, mondhatnám rágalmozónak is. Már mint azt, hogy „legyőzhetetlen”... Ez talán mégsem áll...

A műkritikus arca felélénkült a csodálkozástól; aztán vastag lencsés szemüvegén át csúfondárosan tekintett rád: — Érdekes, eddig nem úgy tapasztaltam, hogy az efféle gyermeteg optimizmus lenne jellemző rád.

Írásaidban legalábbis nemigen lehet felfedezni ilyesmit. Mikor állt be nálad ez a meglepő világszemléleti változás?

Magad sem tudtad miért, de hirtelen bosszúság öntött el: — Nagy bűnnek éreznéd, ha esetleg kiderülne, hogy optimistább vagyok, mint amilyenek mutattam magam.

— Bűnnek nem. Csak hibának. Rossz befektetésnek. Mert az optimizmusnak meglehetősen sok köze van a naivitáshoz, a naivitást viszont egy-két szál az ostobasághoz is fűzi, amivel szemben fel kell hagynunk minden reménnyel. Én a magam részéről cseppet sem érzem túlzásnak a szobor mondanivalóját... De persze mint műalkotást nem azért tartom kiválónak. Nem azért jó, mert azt fejezi ki, amit kifejez, hanem mert tökéletesen fejezi ki azt, amit alkotója ki akart vele fejezni. Biztosíthatlak, hogy sokatmondó alkotás, amely csakis a kert díszére válik...

Néhány héttel később pedig, amikor házad teljesen rendbe hozva és részben átalakítva, az újjávarázsolt kerttel együtt készen állt, amely alkalomra barátaidat, főleg írókat és művészeket, egy kis kerti ünnepségre hívtad meg, a szobor kimondottan elsőpró sikert aratott, s hosszabb időre teljesen leszerelte vele szemben megnyilvánuló ösztönös ellenszenvet. Vendégeid el voltak ragadtatva a szobortól, s hogy tettségük nem csupán felszínes benyomáson alapult, s még kevésbé volt merő udvarias színlelés, azt mi sem bizonyítja jobban, mint ami néhány órával később történt. Mindannyian meglehetősen világoskék hangulatban voltak már.

— Menjünk és hódoljunk neki — indítványozta hirtelen egy fiatal költő, poharát egyik kezében magasra tartva, mialatt a másikkal az asztal lapjára támaszkodva igyekezett megtartani egyensúlyát.

— Kinek? — kérdezted elnehezdedő szempilláid alól felpillantva, s egy pillanatra értetlenül bámulva mámorod ringó ködén át, de rögtön ezután magad is rájöttél, miről van szó.

— Hát *Neki!* — kiáltotta a fiatalember lelkesen csillogó szemmel, miközben karját lendületesen kivágva arrafelé mutatott, ahol az éjszaka sötétjében burkolva a szobornak kellett állnia. — *Neki*, az egyedül nagynak. A rendíthetetlennek és legyőzhetetlennek! Menjünk, és rójuk le tiszteletünket a Leghatalmasabb iránt!

Indítványa általános lelkesedést váltott ki, s a felvillanyozott vendégsereg veled együtt nyomban megindult a szobor felé. Komikus szertartást rögtönöztetek: tárdre borultatok, melleteken keresztbe tett kézzel hajlongtatok, homlokotokkal érintve a földet, a költő, aki mintegy a szertartás főpapjává nevezte ki önmagát, rögtönzött ódát szavalt, mely fergeteges sikert aratott, utána borral öntöztették a szobrot, majd egyiketek indítványára égő áldozattal is megtiszteltétek: talapatára néhány virsli, szendvicset és süteményt raktatok, s az egészet rummal meglocsolva meggyújtottátok. Végezetül pedig fékevesztett, kerge körtáncba ugráltatok körül.

Másnap még kábult macskakajajos állapotod ellenére is úgy érezted, remekül szórakoztatok, úgyhogy ettől kezdve egy ideig szinte egyértelműen örültél a szobornak, sőt szerencsésnek érezted magad, amiért véletlenül a tulajdonodba került. Mélységes elismerést és hálát éreztél az ismeretlen szobrász iránt, aki élete alkonyán, miután a házba visszavonult, akarata ellenére ilyen nagyszerű alkotással ajándékozott meg.

Személye sokat foglalkoztatta képzeletedet, s gyakran úgy érezted, tökéletesen képes vagy megérteni vitriolos lelkiállapotát, mely művét életre hívta. Megbízható adatokat azonban alig tudtál szerezni róla: nevét és halálának évszámát sikerült ugyan kinyomoznod, de semmiféle művészeti lexikonban vagy más hasonló tárgyú munkában nem írtak róla, és képzőművészetben jártas ismerőseidnél is hiába érdeklődtél iránta — nevét sem hallották sohasem. Pedig rendkívül örültél volna, ha más alkotásait is megismerheted, s nagyon szerettél volna minél többet megtudni életéről és munkásságáról.

De ez az egyoldalúan rajongó hangulat mégsem tartott soká. Bár mennyire elismerted is a szobor rendkívüli kifejezőerejét és egyéb esztétikai értékeit és akármilyen közel érezted is magadhoz mondanivalóját, eleinte a háttérbe szorítva, majd mindinkább a felszínre törve, újra azt kezdted érezni, hogy van a szoborban valami roppant nyugtalanító. Gyakran ismét hazugnak érezted egész szellemét, felületes, sőt felelőtlen általánosításnak, vagy pedig úgy vélted, éppen az általa kimondott igazságban van valami gonosz és embertelen, sőt durva és sértő, amit sohasem lett volna szabad kimondani. Főleg azt érezted felháborítósnak, hogy éle olyan emberi tulajdonság ellen irányul, amiért senki sem hibáztatható, s ezért kár is beszélni róla. De pusztá jelenléte is ingerelt, főleg mert tekintetedet folyton magára vonta. Ha kiléptél a kertbe, figyelmed rögtön feléje fordult, s minduntalan olyan érzésed támadt, mintha valóban hatalmának tudatában kihívóan mérne végig, mintha teljesen ki lennél neki szolgáltatva, s mintegy tehetetlenséged felett gúnyolódna. Egy-egy röpke pillanatig, néha kimondottan úgy tűnt neked, hogy, miközben tetőtől talpig megvetően végigmér, hatalmas, kifejezőtelenségükben kifejező, düledt szemgolyói valóban megmozdulnak üregükben; máskor meg mintha suttogó hangon szólt volna hozzád: „soha semmit sem tehetsz ellenem”. Idővel lassan odáig fejlődött a dolog, hogy tőle elfordulva is gyakran hátadban érezted tekintetét, vagy pedig az elképesztően hülye arc olyankor jelent meg lelki szemeid előtt, mikor a legkevésbé sem számítottál rá. Ezenfelül pedig gyakran barátaid viselkedése is idegesített: legtöbbször közülük továbbra is változatlan csodálattal tekintettek a szoborra, s ha a kertben sétáltatok, megpillantva nemegyszer a legérdekesebb beszédtemát is félbehagyták, csak hogy rá vonatkozólag tegyenek néhány megjegyzést. Fiatal költő barátod, akit pedig igen sokra tartottál, még véletlenül sem mulasztotta el, hogy a szobor előtt elhaladva, komikus mély meghajlással ne nyilvánítsa iránta tiszteletét, vagy éppen hogy annak szavakban adjon kifejezést. Néha szinte társalgott vele, különböző kérdéseket tett fel a szobornak, olyanfélét, hogy „és rendíthetlenséged hogy érzi ma magát?”, vagy „és mindenekfelett valóságodnak mi erről a véleménye?”, ami, noha eleinte mulatságosnak találtad, végül is unalmasan ismétlődővé és elviselhetetlenné vált. Ami pedig a legzavaróbb volt, a szobor házad nevezetességévé lett, és személyedet kezdte elhomályosítani: úgy érezted, barátaid nem a te, hanem a szobor kedvéért járnak hozzád. Akármilyen ésszerűtlennek látszott is ez a feltevés, a legnagyobb igyekezettel sem voltál képes tőle megszabadulni.

De volt valami zavaró abban a hatásban is, amit a szobor a „közvéleményre”, nevezetesen kevésbé művelt ismerőseidre, s általában az

„egyszerű” és „normális” emberekre gyakorolt. Noha réges-rég elvednek tekintetted, hogy az ebbe a kategóriába tartozók véleményével ne sokat törődj, mégsem volt egészen mindegy számodra, hogy a szoborra úgyszólván kivétel nélkül döbönt felháborodással és elképedt iszonyattal vagy a legjobb esetben értetlen nevetéssel reagáltak, s nem értve az egész mű lényegét, egyszerűen csak csúnyának és visszataszítónak találták. Sokan a szó szoros értelmében borzadtak tőle, s ami sokkal kellemetlenebb, mindez nem maradt gyakorlati következmények nélkül. Takarítónőd például, aki évek óta dolgozott már nálad, s pontosan ismerte szokásaidat, tudta, mit hová kell tennie, egy napon váratlanul azzal állt elő, hogy nagy sajnálatára többé nem járhat hozzád, amikor pedig ennek oka felől érdeklődtél, hosszas kertelés után bevallotta, hogy képtelen elviselni a szobor látványát, amelynek arcát, még ha a szobákban tartózkodik is, szüntelenül maga előtt látja. Megpróbáltad lebeszélni szándékáról, de bármit ígértél is, képtelen voltál jobb belátásra bírni. Voltak aztán olyan esetek is, amelyek, legalábbis pillanatnyilag, még ennél is kínosabban érintettek. Átmenetileg, rövid távon, szívesen teremtettél kapcsolatot egyszerűbb, intellektuálisnak semmiképpen sem mondható fiatal lányokkal, akiknek nyílt és egyszerű lelkivilága rendszerint felfrissítőleg hatott rád, s egy este, amikor egy csinos, szőke fodrászlánnyal tértél haza, akit mindeddig sehogyan sem sikerült rávenned erre a lépésre, s aki az első ilyen kategóriájú nőlátogatód volt új otthonodban, váratlanul kellemetlen meglepetés ért.

— Íme, házam büszkesége — mondtad lendületesen a szoborra mutatva, mikor a kapun beléptetek. — A világ leghatalmasabb, elpusztíthatatlan és örök életű uralkodója —, s mialatt túláradó jókedvedben komédiázttál, még csak nem is gondoltál rá, hogy ezúttal fiatal költő barátod számodra oly elviselhetetlen handabandáit utánozod.

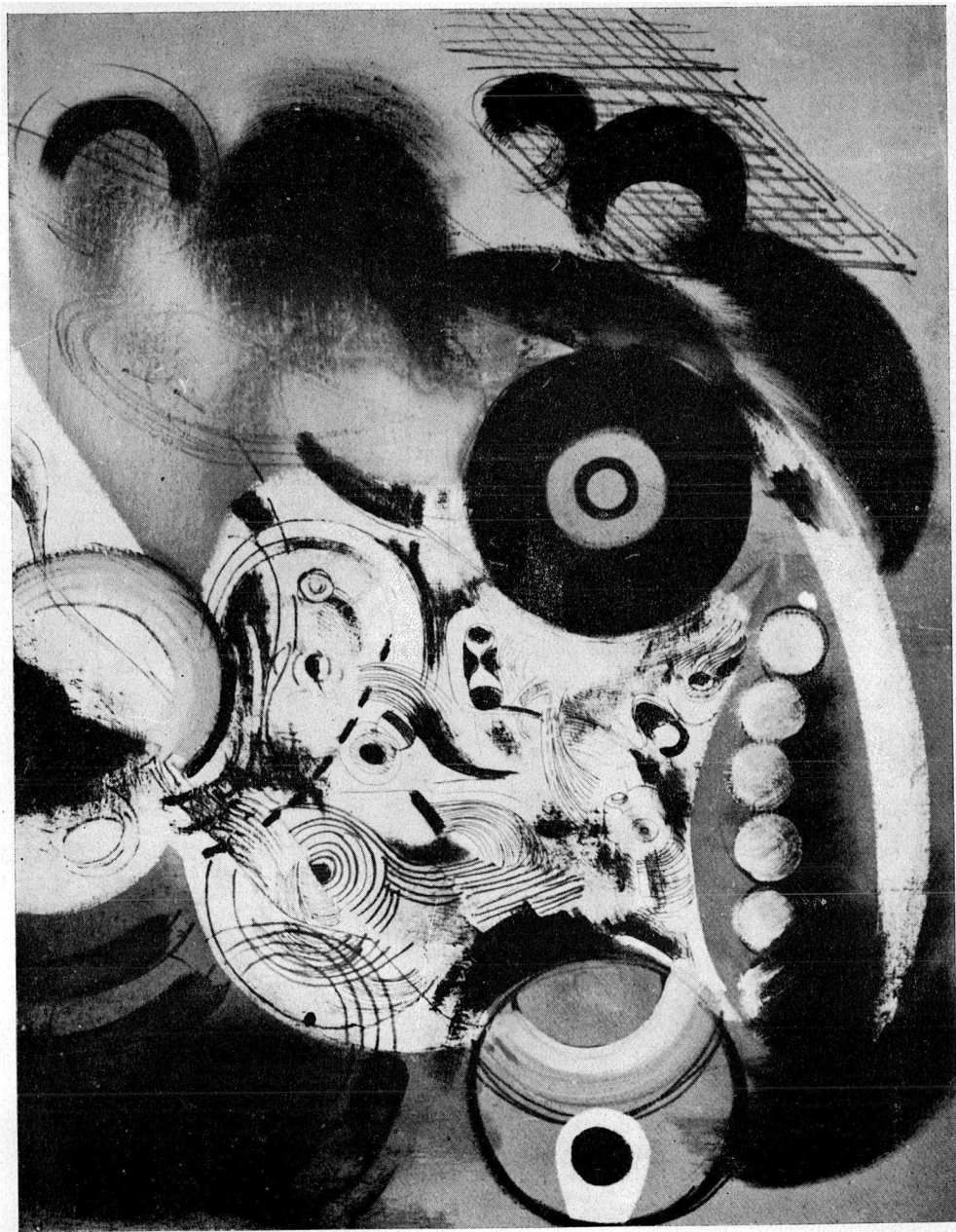
A lány arcán azonban utálkozó kifejezés jelent meg, elsápadt, és ijedten beléd kapaszkodott. Rögtön láttad, hogy hibát követted el, amikor figyelmét a szoborra felhívtad. Tettetett könnyedséggel felneveltél: — Na mi baj? Talán nem tetszik?

— Ez a szörnyeteg? Látni sem bírom.

— Csacsi — mondtad atyáskodó fölényel. — Ez egy nagyon értékes szobor. Egy nagyon híres szobrász alkotása... És rendkívül kifejező.

A lány azonban bosszúsan fordult el tőle; kijelentette, hogy nem ért az ilyen „modernista” dolgokhoz és akár híres akár nem, sohasem tartana ilyesmit a házában. — A gyomrom is felfordul tőle — mondta a végén.

— Hát akkor ne nézd — mondtad erőltetett nevetéssel leplezve afeletti bosszúságodat, hogy felsültél a szoborral, és sietve a házba vezetted, ahol azonban, végtelen sajnálatodra, rövidesen kiderült, hogy sehogyan sem sikerül a lány hangulatát helyrebillentened. Teste, amely előzőleg a kocsiiban sokat ígérően simult hozzád, most egyszerre megmeredve húzódtól el tőled; minden igyekezeted hiábavalónak bizonyult, hogy újra felmelegítsd, s mikor végül is kérdőre vontad, mi van vele, bevallotta, hogy a szobor zavarta meg, szakadatlanul úgy érzi, mintha kíváncsian leskelődne rátok, csúfolódó vigyorral bámulna, végül pedig kijelentette, rosszul érzi magát, úgyhogy kénytelen voltál visszavinni a városba.

Az emberszábasú autó

ACS JÓZSEF

Ekkor végre cselekvésre szántad el magad. Dühösen felneveltél: „elvégre senki sem kényszerít rá, hogy megtúrjem a házban”, jelentetted ki, s elhatározad, hogy a lehető legrövidebb időn belül megszabadulsz tőle.

Először arra gondoltál, megpróbálsz eladni, sőt bizonyos voltál benne, hogy műkritikus barátod minden különösebb nehézség nélkül megvétetheti a városi múzeummal, de aztán mégis mást határozta. Egyszerre heves indítatást éreztél, hogy a szobrot megsemmisítsd, és végleg az a felfogás szilárdult meg benned, hogy valóban ocsmány, sőt káros és destruktív alkotás, sérti az egész emberi nemet, megengedhetetlen reménytelenséget sugall, s mint ilyet kötelességed is elpusztítani. Titokban merényletre szántad el magad ellene: mivel bizonyos voltál benne, hogy terved csak ellenállásra találna, barátaid véleményét ezúttal nem kérted ki. Mélyet lélegezve csákányt ragadtál, és bár nem voltál bizonyos benne, vajon ez a szerszám elég lesz-e, hogy összetörd, elszántsán a szobor felé indultál. Úgy képzelted, ha nem is sikerül egészen szétverned, legalább az arcát felismerhetetlenné teheted, s ezt a megoldást már csak azért is szerencsésnek érezted, mert úgy vélted, barátaidnak majd azt mondhatod, éjszaka ismeretlen tettesek rongálták meg helyrehozhatatlanul a szobrot, s így a felesleges vitáktól és szemrehányásoktól is megkímélheted magad. De mikor az első csapást a szobor fejére mérted, rögtön láttad, hogy cseppet sem könnyű feladatra vállalkoztál. Mindkét karod vállig belesajdult a hatalmas ütésbe, de a csákány áthatolhatatlan keménységbe ütközve, szikrákat hányva pattant vissza: a szobron a legkisebb karcolás nyoma sem látszott. Még néhány nagy erejű csapást mértél rá, de ezek sem hozták meg a kívánt eredményt. Egy idő múlva már csak a hatalmas düledt békaszemeket próbáltad meg kivenni, melyeket különösen visszataszítónak és hátborzongatónak találtál, de nagy megrökönyödésedre még ez sem sikerült: a szemek anyaga, amit előzőleg a bronzöntvénybe utólag beillesztett márványdaraboknak hittél, ugyanolyan keménynek bizonyult, mint maga a szobor, melynek anyagát ezek után már semmiképpen sem lehetett többé bronznak vélni. Fújtatva hagyta abba a meddő próbálkozást, s eldobva a csákányt, melynek feje az utolsó ütéskor különben is kettétört, nem tudva mire vélni, hogyan lehetséges az ilyesmi, bambán a szoborra meredtél. Csüggedten törölgeted verejtékben úszó homlokod.

Kénytelen voltál belátni, hogy egyedül, főleg pedig egy szál csákánnyal nem boldogulhatsz. Remélted azonban, hogy valami komolyabb eszköz mégiscsak segíthet: a város egyik fémipari üzeméhez fordultál, s felkértél néhány embert, kíséreljék meg autogénhegesztő segítségével levágni a szobrot talapzatáról. Ám a hegesztőpisztolyok kékes lángja hiába vágódott sziszegve a szobor testének, anyaga a lágyulás legcsekélyebb jelét sem mutatta, ridegen és rendíthetetlenül ezúttal is ellenállt. A munkások egy idő múlva tehetetlenül megállapították, hogy a szobor valami számukra ismeretlen anyagból készült, amellyel szemben teljesen hatástalan az autogénhegesztő lángja, majd, számukra furcsa kétségbeesésedet látva, együttérzőn megjegyezték, hogy igazán sajnálják, de ők minden tőlük telhetőt megtettek, sőt egyikük vizsgálatilag még azt is hozzáfűzte, hogy a kudarc ellenére azért bizonyos benne, a szobor el-

távolításának megvan a maga módja, s ha hozzáértő emberekhez fordulsz, bizonyára könnyen megoldható.

Csak hát te éppen azt nem tudtad, kihez fordulhatnál, s így még egyszer újra egyedül próbálkoztál. Arra gondoltál, néhány dinamitrúd s hozzá megfelelő hosszúságú gyújtózsínór mindenképpen megoldhatja a kérdést, de még mielőtt megkísérelted volna, máris sejtetted, hogy a robbantás csakis akkor hozhatná meg a kívánt eredményt, ha lyukat fúrhatnál a szoborba, hogy a robbanószert és a fojtást behelyezhesd, ez azonban, ismerve a szobor anyagának keménységét, már eleve lehetetlennek látszott. Ennek ellenére, bár nemigen bíztál a sikerben, mégis megkísérelted a robbantást egyszerűen csak úgy, hogy a dinamitrudakat dróttal a szobor testéhez erősítetted, de az eredmény még a legkevésbé derülátó várakozásodon is alul maradt: néhány folton kívül, amit a robbantás füstje okozott, s amelyeket még megnedvesített zsebkendőddel is letörölhettél, a szobor semmilyen kárt nem szenvedett: mint akit mindez hidegen hagy, fölényesen lenézve rád, továbbra is rendületlenül állt. A kudarc lesújtott, de egyben további dacos küzdelemre is acélozott: ezekben a napokban éjszakánként alig jött szemedre álom; nyugtalanul forgolódtál, gyakran verejték lepett el; fogad minduntalan összecsikordult, s kezed ökölbe szorult. Főleg az gyötört, hogy nem értetted a helyzetet; képtelen voltál felfogni, hogyan lehetséges ez. És a küzdelmet semmi áron sem akartad feladni.

— Annyi baj legyen — mondta később könnyedén egy volt iskola-társad, egy útépítő vállalat mérnöke, akinek bajodat látszólag véletlenül elpanaszoltad. — Majd küldök egy bulldózert, s egykettőre kidöntjük. Úgy leborotváljuk, mintha ott se lett volna.

Előre is hálásan megköszönted szívességét, s amikor a hatalmas túró-gép dübörögve, fülrepezetően csörgő lánctalpakokkal megjelent, újra bizakodni kezdted. „Lehetetlen, hogy a modern technika e diadalmas, mindent legázoló szüleményének ellenálljon”, gondoltad, s még azt sem nagyon bántad, hogy a gépszörny, miközben a szoborhoz férkőzik, kénytelen a tetemes költséggel rendbe hozott kert gye- és virágágyásait összetaposni; mert számodra ekkorra már szinte semmi más nem volt fontos, csak hogy a szobrot minél előbb megsemmisíthesd. Mindjobban erősödött benned az érzés, hogy ezáltal valami magasztos küldetést teljesítenél, s valami, nemcsak téged, hanem másokat is, talán az egész világot fenyegető veszélyt hárítanál el.

E percekben néhány pillanatig valóban úgy látszott, hogy ez sikerülni is fog. Mert amikor a bulldózer félelmetesen felbődülő motorral, kipufogóján sűrű kék füstöt köpve az ég felé, valamennyi löerejével a szobornak veselkedett, rövid ideig különös, még a motorzúgáson is átütő recsegést hallottál, s bizonyos voltál benne, hogy a szobor ropog. De mikor egyszerre óriási csattanás hallatszott, ahelyett, hogy diadalmas kiáltással a szobor ledőlését üdvözölhetted volna, váratlanul azt láttad, hogy a bulldózer vezetője rémulten fékezi le a gépet. Csak néhány pillanat múlva értetted meg, mi történt. A bulldózer hatalmas tolólapja keresztben kettérepedt, a szobor viszont, valamennyire a fékezés ellenére is nekivágódó motorházat is megrongálva, sértetlenül a helyén állt.

Valamennyien riadtan, megrökönyödve néztetek egymásra; a sofőr rémulten ugrott ki a vezetőfülkéből, s karját tehetetlenül széttárva a

mérnökre bámult, aki a bulldózer megrongálódása feletti kétségbeesésben a haját tépte. Riadalmában azt sem tudta, kit átkozzon el: a sofórt, aki az egészben a legártatlanabb volt, téged, aki miatt az egész történt, vagy saját magát, amiért készségesen a segítségedre sietett.

— De hát, az istenért, miből van ez a szobor? — kérdezte aztán elhűlve a fölényesen trónoló alakra bámulva, de miután megígérted, hogy a miattad keletkezett tetemes kárt természetesen megtéríted, kissé mégis megnyugodott. — És hogyan lehetett ilyen hihetetlen keménységű anyagból egyáltalán megformálni?

— Azt én is szeretném tudni — felelted csüggedten leengedett karokkal. — Valami ismeretlen ötvözet lehet. Talán maga a szobrász találta fel.

— Szakértőkkel kellene elemeztetned — tanácsolta erre barátod. — Legjobb lenne, ha a Fémipari Kutatóintézethez fordulnál. Bizonyára fényt derítenek majd az ügyre, és tanácsot is adnak, hogy mit kell tenned...

Az intézetben először arra kértek, törj le a szoborból egy darabkát, s küldd el nekik elemzésre, amikor pedig közölted, hogy lehetetlen akár egy mákszemnyit is letörni belőle, hitetlenkedve néztek rád, s csak mikor állításodat mások is megerősítették, voltak hajlandók az intézet munkatársai házhoz jönni, hogy a helyszínen kíséreljék meg a titok nyitját megtalálni. Hiába kopogtatták azonban, cseppentgettek rá különböző savakat vagy egyéb vegyszereket, hiába kísérelték meg ipari röntgenkészülékkel átvilágítani vagy ultrahang segítségével a mélyébe hatolni, a szoborról kiderült, hogy nemcsak elmozdíthatatlan és szét-törhetetlen, hanem, úgy látszik, anyagának titkát is mindörökké magába zárja: még a lézer-sugárral szemben is közömbös maradt.

— Valami minden más anyagtól eltérő anyaggal kerültünk szembe — mondta az intézet igazgatója, egy fehér hajjú, nemzetközi hírnévnek örvendő idős tudós, aki munkatársai kudarcának láttán, utóbb személyesen is bekapcsolódott a munkába —, amire nem érvényesek a fizika és a vegytan törvényei. Már azon sem csodálkoznék, ha kiderülne, hogy amivel itt dolgozunk van, tulajdonképpen nem is anyag, hanem valami attól alapjában eltérő, ismeretlen szubsztancia, melynek legfőbb ismérve a megismerhetetlenség. Valami, ami egy és oszthatatlan, meghatározhatatlan és megváltozhatatlan. Több mint valószínű, hogy nem molekulákból, illetve atomokból épült fel, s így valóban anyagnak sem tekinthető.

— És ez esetben mit tehetnénk? — kérdezted rekedten, miközben rémülten azt vetted észre, hogy a torkodat szorongató sírással vagy kénytelen birokra kelni.

Az öregember részvétlenül tekintett rád: — Belátható időn belül semmit. Mélységesen fájdalmas ez egy tudós számára, de csak azt mondhatom, hogy ez a kérdés a tudomány számára egyelőre megoldhatatlan, s nem tehetek mást, minthogy azt tanácsolom, az értelmes ember beletörődésével lássa be, hogy vannak dolgok, amelyeken nem lehet segíteni. Bármilyen nagy lépésekkel haladt is a tudomány az utolsó néhány évszázadban vagy még inkább évtizedben, ilyen esetek még mindig előfordulnak...

Hamarosan valóban kiderült, hogy az öregembernek mindenben igaza volt. A szobor titka minden további megfejtési kísérletnek is ellenállt, noha jó ideig nem keveseket foglalkoztatott. A szobornak ugyanis híre ment: újságok és tudományos szaklapok cikkeztek róla bel- és külföldön egyaránt, sőt több ízben a kutatóintézet igazgatójának kíséretében egy-egy neves külföldi szakember is megjelent, hogy elmondja róla véleményét, hogy az egyszerű kíváncsiakról vagy az önmaguk által szakértőknek kikiáltott szélhámos vagy mániákus sarlatánokról ne is beszéljünk, anélkül, hogy közülük bárki is a titokhoz akár egy hajszálnyival is közelebb került volna. Egy idő múlva azonban ezek a meddő látogatások is elmaradtak, végül pedig a szobor ügye a lapok oldaláról is lekerült, s a teret más, frissebb és érdekesebb szenzációs híreknek adta át. Megoldatlan problémáddal végleg magadra maradtál.

Tehetetlenségemben szinte kábultan a legképtelenebb ötleteket forgattad a fejedben: gépfegyverrel, aknavetővel, ágyúval lövöd szét a szobrot, de amellett, hogy nem is állt volna módodban ilyen fegyvereket szerezni, ötleteid születésének pillanatában máris tudtad, hogy ezek ugyanolyan hatástalanok lennének, mint azok a módszerek, melyekkel eddig próbálkoztál. Lényegében rég tisztában voltál már vele, hogy nincs a földön olyan erő, ami a szoborban akár a legkisebb kárt is tehetné, erőfeszítéseidet azonban mégsem akartad abbahagyni. Hiába érezted, hogy végleg vereségre vagy ítélve, továbbra is azt tartottad, valahogyan meg kell oldanod a kérdést, illetőleg mindent meg kell tenned a megoldás érdekében, még ha nem is a valószínű eredményében, hanem csupán hogy elmondhasd magadról, utolsó morzsányi erődig helytálltál, végig kitartottál. A megalkuvás gondolatát pedig képtelen voltál elviselni: noha a szobor gyűlöletesebb volt szemedben, mint valaha, azt, hogy az özvegy és boldogult férje példáját követve, befalazd, s ily módon tüntesd el, semmiképpen sem érezted kielégítő megoldásnak; az ormótlan oszlop ugyanúgy zavarna, mint maga a szobor, s akármilyen leleményesen álcáznád is valami hazug rendeltetésű építménnyel, egy percre sem tudnád feledni, mi rejlik mögötte, sőt ha ezt tennéd, szakadatlanul az az érzés gyötörne, hogy vereségednek állítótlal emlékművet. És ugyanilyen vagy talán még szánalmasabb megoldásnak találtad azt is, hogy túladva rajta, kiköltözz a házból: gyáva megfutamodás lett volna szemedben, sőt azt sem érezted helyénvalónak, hogy a szobrot, amiben ekkor már a Legfőbb Rossz megtestesülését láttad, létének minden végzetes következményével együtt más nyakába varrd. Rendíthetetlen meggyőződésed volt, hogy ez a szobor kizárólag a *te ellenfeled*, és a vele való megbirkózás feladatát senki másra nem háríthatod át.

Aztán váratlanul új ötleted támadt. Annyira egyszerűnek látszott, hogy szinte nem is értetted, miért nem jutott már jóval előbb eszedbe, vagy hogyan is eshetett meg, hogy eddig még soha senki sem tanácsolta ezt a megoldást: a talapzatát kell kiásnod, azután egy darabban elszállíttatni a házból. Mindjárt ezzel kellett volna kezdened. Gyökeresen kiirtani, hogy írmagja se maradjon többé. Bár ezzel egyidőben az is megfordult a fejedben, hogy ez az elképzelés talán túlságosan is egyszerű ahhoz, hogy valóban sikerrel járjon.

Terved megvalósításához megint csak egyedül fogtál hozzá. Valami előtted is érthetetlen, babonás meggondolástól vezérelve úgy vélted, több kilátás van a sikerre, ha senkivel sem közlöd, mit forgatsz a fejedben; de nem kis mértékben visszariasztott az is, hogy egy idő óta, valahányszor a szoborról kezdted beszélni, ismerőseid, akik úgy látszik, rég beletörődtek abba, hogy a szobor elpusztíthatatlan és helyéről elmozdíthatatlan, riadt szánakozással pislogtak rád, s mintha mindenáron sietve menekülni igyekeztek volna tőled. Ásót és csákányt ragadtál tehát, és összeszorított fogú konok elszántsággal munkához láttál.

Hogy könnyű dolgod lesz, azt persze egy pillanatig sem hitted. A bulldózerrel való tapasztalatod, vagyis hogy a szobrot a hatalmas gép sem volt képes kifordítani a talajból, azt látszott jelezni, hogy a szobor talpzata rendkívül mélyre nyúlik a földbe, s ezért elsősorban azt szeretted volna megállapítani, vajon a talapzatot milyen mélyre is ásták. Egyelőre tehát nem körös-körül, csupán a talapzat egyik oldalán kezdted az ásáshoz.

Eleinte frissnek és erősnek érezted magad, füttyörészve dolgoztál, sőt még a tenyereden keletkező ásónyéltörte hólyagokról is alig vettél tudomást: számítottál rá, hogy fáradságos erőfeszítéssel legalább két-három méter mélyre kell ásnod. A csalódás előszeleként elfogó szorongást pedig csak a harmadik méter után kezdted érezni igazán. Mély gödörben álltál, ahonnan felpillantva, a szobor végtelenül magasnak, közönyös göggel uralkodónak látszott. Munkád egyre nehezebbé vált: a lefelé ásást egy időre abba kellett hagynod, mert olyan mélyen jártál már, hogy többé nem voltál képes a földet kihányani a gödörből; napokig tartott, amíg a melletted tornyosuló földkupacokat odébb talicskázta, hogy azután távolabb ásni kezdve, a szobor egyik oldalán meglehetősen nagy területen lejjebb szállítsd a terep szintjét, s ezáltal a később kihányandó földnek helyet teremts. Mind hatalmasabb földhalmoktól körülvéve, a végén már mintegy hatméteres mélységben jártál: egyre jobban hatalmába kerített az a különben képtelennek látszó feltevés (de hát nem képtelenség-e az is, hogy a szobrot lehetetlen bármi módon feldarabolni, vagy akár egészen kicsit is megrongálni?), hogy a talapzat kiterjedése a föld mélye felé végtelen, illetőleg a föld középpontjáig terjed. És ugyanakkor úgy érezted, hogy amit a szobrászról hallottál, naiv mese csupán: a szobor nem emberi alkotás, hanem megfoghatatlan, természetfeletti módon keletkezett, egyszerűen kinőtt a földből. Hogy miért, azt persze nem tudhatod; talán csak azért, hogy kifejezze az egész lét, az egész világmindenség lényegét.

A küzdelmet azonban mégsem adtad fel. Az ásás most már életszükségleteddé vált: elválaszthatatlanul összeforrt veled, már képtelen voltál meglenni nélküle. Kívüle semmi sem érdekelt már; reggelente, amint megvirradt, rögtön a kertbe mentél, és verítékben fürödve, kisebesedett tenyérrel, sötétedésig dolgoztál. Esténként ruhástól, holtfáradtan dőltél végig az ágyon. Minden egyéb tevékenységgel felhagytál, lerongyolódtál, elpiszkolódtál, de végig kitartottál. Munka közben néha megálltál egy percre, s ökölbe szorított kézzel a most már toronyként a fejed fölé magasodó szoborra pillantottál; lázas tekintetedet bárgyú-boldogan röhögő képére szegezted, és vértelen ajakkal, összeszorított fogad közt suttogtad: — Azért is, azért is...

Hogy a körülötted hegyként tornyosuló földtömeg miért és hogyan omlott rád, azt már nem állapíthattad meg. Hirtelen maga alá temetve szakadt rád a sötétség. De utolsó pillanatodban még mintha a szobor diadalmas röhögését hallottad volna.

Halálotat napokkal később a szomszédok fedezték fel. Testedet ugyan nem lelték meg, de a nyomok azt mutatták, hogy a szobor tövében tűntél el. Barátaid rögtön a helyszínre siettek, ám feleslegesnek tartották testedet a föld alól kiásni. Miért vitték volna máshová? Hiszen minden másnál maradandóbb emlékmű tövében nyugodtál.

Csak éppen nevedet voltak képtelenek a talpazatra vésni. De sohase mulasztották el, hogy évente egyszer, halálot évfordulóján friss koszorút akasszanak a Legyőzhetetlen nyakába. Minden céltatosság nélkül, csak mert a legmegfelelőbb helynek bizonyult. Költő barátod azonban szilárdan hitte, hogy a szobor e kegyeletes aktust alig észrevehető, de mégis félreérthetetlenül elismerő fejbólintással nyugtázza.

Házadban ma senki sem lakik. Tiszteletedre emlékműzeummá nyilvánították.